

PATIËNTEN NIET MEER 'WEGGESTOPT'

Duin en Bosch in Bakkum was ooit een klassiek krankzinnigengesticht. In het omheinde groen zaten psychiatrisch patiënten er vaak hun hele leven. Stapsgewijs verdwenen honderden bedden. Met de gang naar buiten nam overlast in de wijken toe en ook eenzaamheid onder patiënten. Was het vroeger beter?

door **Koen van Eijk** en **Niels Rigter**

Bij een supermarkt in Heemskerk zijn twee aanwezigen gewond geraakt bij een steekpartij. Een 43-jarige verdachte is aangehouden.

Het is zomaar een politiebericht van eind vorig jaar. Wat er niet bij stond: de verdachte was een patiënt van de ggz-instelling in de buurt, Duin en Bosch in Bakkum. Hij was er opgenomen in de vervolgkliniek, één van de weinige plekken in Duin en Bosch waar patiënten langer verblijven. De kliniek is één van de afdelingen met samen zo'n 250 bedden die zijn overgebleven van wat ooit een omvangrijk psychiatrisch dorp was.

Vroeger was zo'n incident als in de buurtsuper waarschijnlijk niet voorgevallen. De patiënten van psychiatrische kliniek Duin en Bosch zaten er achter hekken, waar ze een dagritme volgden van werken in de moestuin, bedrust en ommettjes over het landgoed.

Duin en Bosch, gesticht in 1909, was zowat zelfvoorzienend, met eigen boerderij, werkplaatsen, watertoren en begraafplaats. In de hoogtijdagen herbergde het duizend patiënten, ondergebracht in slaapzalen in zes paviljoens. Je kon er al terechtkomen als je afwijkend gedrag vertoonde: drankmisbruik, zwerven, depressie. En dan zat je er zo je hele leven.

Zoals schizofreniepatiënt Gregor, die er 52 jaar ver-

bleef. „Hij had een geregeld, prikkelarm, misschien een beetje saai leven”, vertelt zijn zwager. „Dat werkte voor hem. Hij werd goed verzorgd, liep in pak, kon lezen, wandelen en dammen.”

Onder druk van bezuinigingen en het streven naar eigen regie moesten instellingen als Duin en Bosch inkrimpen. Het nieuwe ideaal: mensen met een psychiatrische aandoening horen niet te worden weggestopt in een instelling, maar moeten als mensen tussen de mensen wonen, met ambulante zorg waar nodig.

Wat in Bakkum plaatsvond, gebeurde in het hele land. Volgens onderzoek

van Trimbos daalde het aantal eerstejaars opnames van 2008 tot 2018 van 12.000 naar 8000, het aantal langdurige opnames van 8000 naar nog geen 6000. Het beschermd wonen dat ervoor in de plaats kwam, bleef in die periode nagenoeg op niveau.

„Rond 2002 werden we als familie bijeengeroepen”, herinnert Gregors zwager zich. „Voor Gregor was een nieuwe woonplek voorzien: op een druk kruispunt in Velservroek. Daar konden we niet mee instemmen, want dat zou zijn dood worden. Toen ging hij op het terrein naar een andere afdeling.”

Want Duin en Bosch moest afdelingen sluiten en grond verkopen. Van de zes paviljoens bleven er twee

over. Een deel van het terrein werd verkocht en ontwikkeld tot chique wijk met 230 woningen en bedrijfstes.

Paniek aanvallen

Voor Gregor werd het geen succes. „'s Nachts had hij paniekaanvallen en was er niemand om hem te helpen”, herinnert zijn zwager zich. „Hij leek verwaarloosd, at nauwelijks, zag eruit als een landloper.” Niet veel later verongelukte Gregor bij de spoorbomen in Castricum.

Gijs Nooitgedagt belandde zelf in Duin en Bosch: „Eenzaamheid wordt vaak als erger ervaren dan de aandoening zelf.”

FOTO
JEAN-PIERRE
JANS

Beter uit een opname bij Duin en Bosch kwam Gijs Nooitgedagt (50). Hij kwam er in 2005 met een psychose, eerst vrijwillig, later onder dwang. Hij lag er nog op een zaal, met lotgenoten die 's nachts rondspookten en kettingrookten – 'hun enige verzetje'. Hij zat er meermaals in de separeercel, in een blauwe scheurjurk en alleen een bed, een klok, een po en een kruitbord om zich heen. Nu staat hij elke werkdag om kwart voor zes op en om kwart over zeven zit hij

op de fiets naar zijn werk als ervaringsdeskundige voor lotgenoten. „Ik heb een geregeld en rijk leven.”

Gijs begon als 'gezonde, Hollandse jongen' tijdens zijn studie werktuigbouwkunde in Delft met blowen. „Ik kon altijd al goed fantaseren, maar met blowen werd alles fantastisch.” Hij stortte zich op boeken over ruimtevaart en astronomie, op alles behalve zijn studie. Gaandeweg raakte hij ervan overtuigd dat hij wereldvrede moest brengen, als ge-

zant van de zon. Na meerdere opnames, met therapie en antipsychotica, kwam het inzicht dat zijn overtuigende missie psychoses waren.

In Duin en Bosch moest toen de grote uittocht nog komen. Vooral na 2012, toen de overheid, zorgbedrijven en verzekeraars het terugbrengen van het aantal bedden in ggz-instellingen tot doel verhieven. Een opname moest slechts 'een intermezzo' zijn van een behandeling aan huis. Patiënten van Duin en Bosch werden

verspreid over de regio. Ze kwamen in Purmerend terecht, in Zaandam, soms zelfstandig in een sociale huurwoning, soms beschermd. Oudere patiënten kwamen in verpleeghuizen terecht, sommigen in de verstandelijk gehandicaptenzorg.

Eenzaamheid

Acht jaar later concludeerde het Trimbos dat de doelstellingen uit dat akkoord eerder niet dan wel waren gehaald. Ja, het aan-

tal bedden in de klinieken daalde en meer mensen met een psychiatrische aandoening gingen zelfstandig wonen. Maar: meer deelname aan de samenleving, nee. „Eenzaamheid blijft op hetzelfde (hoge) niveau.”

Gijs Nooitgedagt zag het bij sommige lotgenoten. „Door een psychose is de relatie met familie en vrienden vaak al beschadigd. Als je dan zonder netwerk in Beverwijk terechtkomt, in een flatje driehoog-achter, dan gaat het gewoon niet.

Duin en Bosch in 1910: patiënten in slaapzalen in paviljoens.
FOTO NOORD-HOLLANDS ARCHIEF

Eenzaamheid wordt vaak als erger ervaren dan de aandoening zelf.”

Intussen verdubbelde het aantal dak- en thuislozen. Het aantal keren dat de politie moest uitrukken voor overlast of gevaar van verwarde personen in de wijk verdrievoudigde vanaf 2011. Zelfs bij beschermd wonen moesten cliënten uitstromen. Intussen kromp het gevangeniswezen en moesten ook instellingen voor verstandelijk gehandicapten afslanken – ook die kwamen richting ggz. De toename van drugsgebruik maakte de problemen erger.

Gemeenten, die verantwoordelijk werden voor de opvang en begeleiding, bleken vaak niet opgewassen tegen de problemen van deze groep. „Er werd vergeten dat mensen met ernstig psychisch lijden niet zelfstandig een loketje weten te vinden”, zegt Gerard van Unen, directeur zorg bij Parnassia, de zorginstelling achter het huidige Duin en Bosch.

Er ging nog iets verloren: samenhang. „We gingen met patiënten op vakantie”, zegt verpleegkundige Lianka van Beek, die er jarenlang nachthoofd was. „Vroeger was het terrein van ons allemaal. Zag je een patiënt van een andere afdeling de weg kwijt zijn, dan wist je waar die hoorde en bracht je 'm gewoon even terug.”

„Het woord gesticht werd met liefde uitgesproken”, beaamt directeur Van Unen, die ook een dag per week werkt als verpleegkundige op de crisisafdeling. „Maar veel dingen waren helemaal

niet beter.” Hij somt op: patiënten hadden geen zeggenschap, waren feitelijk opgegeven. Ze sletten hun dagen 'in een keten van lege zondagen', zoals hoogleraar geestelijke gezondheidszorg Hans Kroon het noemt. Op Duin en Bosch waren twaalf separeercellen, die constant bezet waren. „Je kwam er al in terecht als je een theekopje kapot gooide”, erkent een oudgediende beveiligers. Nu zijn er twee 'extra beveiligde ruimtes', die niet eens altijd bezet zijn. Er zit een kleurenscherm in waarmee de patiënt muziek en licht kan regelen.

Slaapzalen

Er zijn geen slaapzalen meer; iedere patiënt heeft een eigen kamer met eigen badkamer, met meer privacy. Het belangrijkste, zegt Van Unen: patiënten worden nu niet weggestopt, maar behandeld en beter gemaakt, waarna een flink deel weer goed kan functioneren. „Als je onze cijfers vergelijkt met 'harde' geneeskunde als de oncologie, dan staat de ggz er minstens net zo goed op.”

„Beter worden doe je thuis”, is nu het devies. Van Unen: „Maar je houdt gewoon een grote groep waarvoor de asielfunctie van een instelling nodig is.”

Gijs is blij met de veranderingen. Bij het oude systeem was hij waarschijnlijk levenslang opgenomen en nog niet van z'n psychoses af. Toch: „Waren we maar niet van het ene in het andere uiterste geschoten.” Dat inzicht wint terrein. De laatste jaren neemt het aantal plekken in ggz-instellingen weer iets toe.

